

C. K. STUDIJNÍ KNIHOVNA V OLOMOUCI ZA ÉRY WILLIBALDA MÜLLERA

PETRA KUBÍČKOVÁ

Abstrakt: Druhá polovina 19. století přinesla C. k. Studijní knihovně v Olomouci řadu událostí, které se týkaly provozních záležitostí ústavu, zápůjček, katalogů, návštěv, personálních změn nebo problémů s nízkými dotacemi či neutěšenou prostorovou situací. Osobnost Willibalda Müllera, který v olomoucké bibliotece v řadě funkcí působil více než 30 let, se výrazně zapsala nejen do dějin této instituce, ale i samotné Olomouce.

Klíčová slova: Studijní knihovna v Olomouci, Willibald Müller, skriptor, kustod, knihy, katalogy, fondy.

ÚVOD

Ačkoli léta 1861–1918 nebyla pro C. k. Studijní knihovnu v Olomouci nikterak dramatická, zaznamenala biblioteka i v této době zásadní události, které se týkaly jejího provozu, knihovnické praxe, prostorových problémů nebo zajímavých personálních změn. V roce 1861 se z univerzitní knihovny stala C. k. Studijní knihovna v Olomouci, která měla plnit vědecké záměry a požadavky v Olomouci se nacházejících studijních ústavů, pracovišť a škol. Studijní i univerzitní knihovny byly samostatné státní úřady, které patřily do okruhu působnosti ministerstva kultu a vyučování a jednotlivých místodržitelství, popřípadě zemských vlád korunních zemí.¹ Činnost knihoven velkou měrou ovlivňovali jejich přednostové čili úředníci v nejvyšší funkci (před zavedením titulu ředitele byl nejvyšší oficiální funkcí v univerzitních knihovnách knihovník čili bibliotékař, ve studijních knihovnách kustod).

Olomoucká studijní knihovna spolupracovala s řadou domácích i zahraničních knihoven i s mnoha dalšími kulturními institucemi. Knihovna musela odpovídat na úřední vyhlášky a nařízení, na návrhy a požadavky jednotlivců či institucí, reagovala na státní oslavy a jubilea. V neposlední řadě byl chod knihovny ovlivňován přímo čtenáři a vypůjčovatelí, nejčastěji z řad inteligence, profesorů, studentů, úředníků a vědců, kteří hojně využívali jejích služeb. Od roku 1787 sídlila studijní knihovna v odsvěceném kostele sv. Kláry a v přilehlé části bývalého kláštera klarisek, jehož větší část zabrala armáda. Ačkoli se jednalo o atraktivní lokaci, samotná budova kostela nebyla ani po mnohých adaptacích vhodná jako sídlo knihovny, tím méně knihovny pro Moravu a Slezsko tak významné. Druhou polovinu 19. století tak doprovázel neustálý boj o prostor, o místo pro knihy a časopisy, o slušné podmínky pro čtenáře i přijatelné zázemí pro zaměstnance. Od roku 1879 začal působit v olomoucké studijní knihovně Willibald Müller, historik a žurnalista, jenž patřil k významným osobnostem v dějinách olomoucké knihovny i samotné Olomouce.

1 GRASSAUER, F. *Handbuch für österreichische Universitäts- und Studien-Bibliotheken sowie für Volks-, Mittelschul-, und Bezirks-Lehrerbibliotheken*. Wien: s. Graeser, 1883, s. 40.

WILLIBALD MÜLLER

Narodil se 9. března 1845 ve Vlčicích u Javorníka v tehdejším Rakouském Slezsku. Vystudoval opavské gymnázium a po krátkém intermezzu na teologické fakultě nakonec vystudoval filozofii na vídeňské a pražské univerzitě. V době studií si přivydělával jako soukromý učitel, vedle rodné němčiny ovládal francouzštinu, obstojně také italštinu a češtinu, částečně i angličtinu a španělštinu. Od roku 1874 pracoval na postu žurnalisty v olomouckých novinách *Die Neue Zeit*, o tři roky později založil vlastivědný časopis *Moravia*. Od roku 1879 pracoval v C. k. Studijní knihovně v Olomouci nejprve ve funkci skriptora, později, od listopadu roku 1892, ve funkci kustoda.

Müller byl mimořádně literárně činný, jako historik se věnoval především olomouckým dějinám v rozsáhlých pracích i v menších studiích, k jeho oblíbenému žánru patřily biografie významných osobností, jako byli Josef von Sonnenfels, Gerhard van Swieten, Johann Leopold von Hay, Hans Kudlich nebo olomoucký starosta Josef von Engel. Sbíral a literárně zpracovával pověsti Olomouce i Moravy. K jeho beletristickému dílu patří také dva historické romány. *Der Rathsher von Olmütz*, pojednává o švédské okupaci města v letech 1642–1650, z doby husitské je to pak román *Um Sprache und Glauben*.

Olomouc Müllerovi přirostla k srdci, ve svém díle se snažil zaznamenat co nejvíce z dějin města i jeho pověstí, čile se zajímal o politické a kulturní dění ve městě. Je také autorem prvního klasického turistického průvodce po Jeseníkách, ale i statistických příruček a rádců. Jeho *Pověsti a příběhy města Olomouce* obsahují místní tradice, pověsti, povídky, jako například vyprávění o Mongolech u Olomouce, návštěvě císařovny Marie Terezie, pruském obležení nebo o Laffayetově věznění. Jeho další sbírka *Morava romantická* obsahuje 25 pověstí. Jde o sbírku mytologických látek, kde najdeme pověsti o knížeti Rastislavovi nebo o založení Helfštyna.

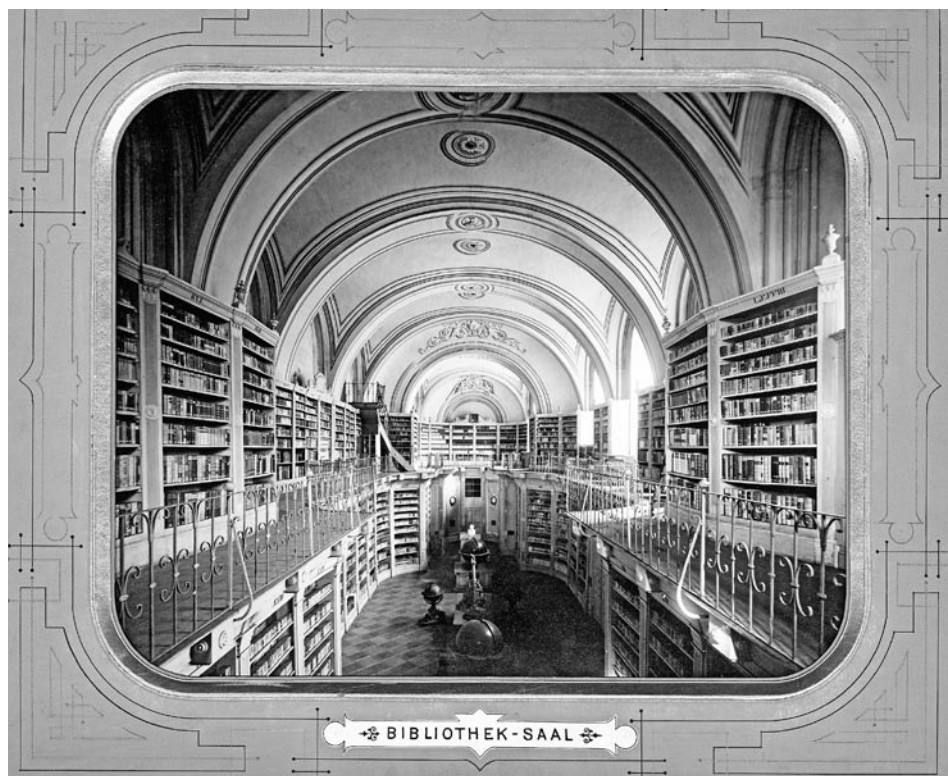
Vedle práce historika a spisovatele se velice angažoval v projektu budování obytné úřednické čtvrti v Olomouci. Jeho rodinný dům postavil architekt Johann Auleg a dodnes stojí ve Dvořákové ulici. Müller byl všestranným člověkem s mnoha zájmy. Zabýval se archeologií, zajímal se o turistiku a vlastivědu, patřil k představitelům německých liberálů. Jako historik stranil osvícenským proudům a ostře vystupoval proti husitství. K Čechům, k jejich jazyku a kultuře zastával spíše neutrální postoj.

Jako kustod a později ředitel Studijní knihovny v Olomouci se snažil vycházet návštěvníkům co nejvíce vstříc, zasloužil se o změnu knihovních katalogů nebo o rozšíření výpůjček. Měl zájem o knihovnickou profesi jako takovou a zejména díky jeho nadšení a pracovnímu nasazení byla knihovna v letech 1906–1907 úspěšně přestěhována z vlhkých prostor kláštera do nové budovy. Za svoje úspěšné vedení olomoucké studijní knihovny byl celkem třikrát vyznamenán ministerstvem kultu a vyučováním jubilejní medailí.

Z CHODU KNIHOVNY

V létě 1892 zemřel dosavadní kustod olomoucké studijní knihovny Johann Sebastian Hausmann a hned v srpnu byla skriptorem Müllerem provedena revize v knihovně. Zároveň si podal žádost o místo kustoda, čemuž bylo v listopadu téhož roku ministerským výnosem vyhověno. V obsáhlé zprávě také informoval nadřízené na místodržitelství o prostorových nedostatcích, opět upozornil na absolutní přeplnění skříní, zejména v Národní knihovně. V katastrofálním stavu byly také toalety nebo absolutně nevyhovující knihovnický byt. Ani abecední katalog, který se používal již 97 let, nebyl již vůbec užitečný, a to ani se dvěma doplňkovými svazky. Müller se tedy rozhodl k úplnému vynechání obou katalogů a ke stanovení nového abecedního lístkového katalogu. Za tímto účelem vznikly základní lístky podle

abecedy, které byly zabudovány do dřevěných schránek. Na místo systematického předmětového svazkového katalogu zřídil Müller kvůli přírůstku tzv. heslový katalog, rovněž v lístkové podobě. K oběma těmto katalogům vznikla jako průvodce i jako kontrola číselná kniha. Vedle nových čtenářských lístkových katalogů zůstaly dále vedeny katalog řeckých a římských klasiků, slovanský katalog a katalog Národní knihovny.²

Obrázek č. 1: Interiér C. k. Studijní knihovny v Olomouci. SOkAOL.

Nově jmenovaným skriptorem se v roce 1893 stal Johann Štastný, který ovšem pobyl v Olomouci kvůli svému špatnému zdravotnímu stavu pouze několik týdnů a byl přeložen do univerzitní knihovny v Praze. Na jeho místo postupně přicházeli noví pracovníci, nejprve to byl Václav Tille, po něm Anton Schubert a Jaromír Jedlička, od roku 1899 suploval Wenzel Wagner. Anton Schubert byl oficiálně jmenován novým skriptorem od 1. ledna 1895. Ihned začal pracovat na novém katalogu inkunábulí olomoucké knihovny.³ Zhruba 1 700 svazků chtěl zpracovat do konce následujícího roku. Olomoucká sbírka prvotisků byla již tehdy považována za velmi vzácnou a doposud chyběl jakýkoli podrobnější soupis. Knihovna tedy vyzvala místodržitelství, aby přešlo zástitu nad vydáním soupisu tiskem. Náklad 300 výtisků byl odhadnut na 900–1 000 zlatých a pro ilustraci byly zaslány se žádostí i ukázky k nahlédnutí, konkrétně Schubertem zpracované písmeno A. Bohužel první ohlas nebyl příliš

2 MÜLLER, W. Geschichte der k. k. Studienbibliothek in Olmütz: nach den Bibliotheksacten (Schluss). *Zeitschrift des deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens*. 1901, Jg. 5, Ht. 1–4., s. 329.

3 SCHUBERT, A. *Die Wiegendrucke der k.k. Studienbibliothek zu Olmütz vor 1501*. Olmütz: Druck und Verlag von Laurenz Kullil, 1901.

vřelý, místodržitelství na základě odborných vyjádření zatím katalog nehodlalo podpořit. Teprve po odstranění nedostatků mohlo ministerstvo uvažovat o vydání soupisu tiskem.⁴ Katalog byl dokončen v roce 1897, celkem zde bylo popsáno 1 647 položek. Při jejich studiu narazil Schubert na časté poškození knih, zejména vazeb, červotočem. Knihy byly proto ošetřeny, chodby po červotočích vylity benzínem, jiná poškození ošetřena klihem a odvarem z kaštanů. Knihovna zažádala místodržitelství o finanční podporu 380 zlatých na provedení zákroků a žádost odůvodnila zejména výjimečnou hodnotou olomoucké prvotiskové sbírky, která by měla být zachována v co nejlepším stavu pro další generace. Finanční podpora byla opravdu poskytnuta. Rukopis katalogu byl zaslán místodržitelství, které mělo soupis předložit ministerstvu. Přednosta knihovny Müller zejména vyzdvihl fakt, že dosud žádná knihovna v Rakousku podobnou příručku nevydala. Olomoucká sbírka obsahovala jeden prvotisk z roku 1455,⁵ 21 děl z let 1465–1469, 36 děl z roku 1470, 192 inkunábulí z roku 1471, z dalších let do roku 1479 pak 250 tisků.

Kustod Müller se velikou měrou zasloužil také o nárůst výpůjček literatury, kterou poštou zaslal zejména do národních a měšťanských škol. Právě pro tyto ústavy, k jejich snadnější orientaci, navrhl pořídit malý katalog, který obsahoval populárně-naučné spisy ve fondu, nejnovější dějepisná a vlastivědná díla, klasickou i moderní beletrii a v neposlední řadě také publikace ústavů, úřadů nebo škol.⁶ Müller se také aktivně zajímal o knihovny a knihovnictví, o postavení knihovnických úředníků a dalších zaměstnanců. Tak jako i ostatní vedoucí rakousko-uherských studijních knihoven si uvědomoval potřebu reformy v těchto knihovnách, jelikož nízké dotace neumožňovaly prosazení vědeckého charakteru ústavů. Sám Müller již několik let ve funkci půjčoval knihy obecným a měšťanským školám, navíc ještě navrhoval rozšířit absenční půjčovní služby i na všechny státní úřady a instituce, také na zemské a obecní úřady, na farní úřady všech konfesí.⁷ Ministerstvo nakonec vydalo výnos, kterým rozhodlo o shodných podmínkách výpůjček pro učitele obecných škol stejně jako pro učitele škol středních. Přelom 19. a 20. století se tak ve Studijní knihovně v Olomouci nesl ve znamení neustálého narůstání počtu českých žádostí o zápůjčky současně s rozšiřováním výpůjčních služeb novým institucím. Zejména šlo o žádosti z českých gymnázií a vyšších škol, ale i soukromé žádosti učitelů a spisovatelů nebo duchovních osob. Stav knihovny v roce 1900 byl následující. Kustodem zůstal Willibald Müller, skriptor Johann Šťastný působil v Praze a byl v Olomouci zastoupen praktikantem Wenzelem Wagnerem, jako sluha pracoval již dlouhá léta František Čoka. Knihovna vlastnila 58 276 děl v 72 860 svazcích a 10 695 kusů. Přírůstek knihovny činil 593 děl, z toho bylo 321 povinných výtisků. Dále zde bylo 24 rolí plakátů s 3 300 kusy. Průměrně knihovnu za rok navštívilo 7 700 osob a bylo provedeno celkem 4 000 výpůjček. Zvyšoval se počet výpůjček venkovských ústavů, oproti minulým rokům zase klesla výpůjčka středních škol, zejména díky zakládání vlastních knihoven ve školách. Roční dotace činily 2 400 korun, z čehož bylo průměrně placeno 1 338 korun za nové knihy. Na ostatní věci mnoho nezbývalo, například pojištění proti ohni si knihovna nemohla dovolit. Z Müllеровy zprávy dále vyplývá, že knihovna by ráda navázala na status vědeckého ústavu, jakým bývala ve spojení s univerzitou již dříve, ale nyní se cítila být spíše druhořadým ústavem s nedostatečným zázemím i dotacemi.⁸ Důležitou událostí v chodu knihovny bylo

4 Zemský archiv Opava, pobočka Olomouc (ZAO-OI), VKOL, kart. 87, 1896, č. 218.

5 *Manuale parochialium sacerdotum*. [Moguntiae: Petrus Schoeffer, 1483?]. 16 ff. A. Schubert mylně datoval toto dílo do roku 1455, pozdější výzkum se přiklání k mladšímu datu, a to ca 1483. VKOL, Sign. 48.730.

6 MÜLLER, Geschichte..., s. 329. Srovnej ZAO-OI, VKOL, kart. 88, 1898, č. 174.

7 ZAO-OI, VKOL, kart. 88, 1898, č. 328.

8 ZAO-OI, VKOL, kart. 91, 1901, č. 38.

stěhování do jiné budovy v letech 1906–1907. Studijní knihovna se přestěhovala do budovy jezuitského semináře na Univerzitní ulici (dříve ulice Božího těla), ve kterém do té doby sídlilo německé gymnázium. Provoz pro čtenáře zde byl zahájen 1. října 1907, knihovně bylo v nové budově vymezeno druhé a třetí patro a zůstala zde necelých 30 let.

V následujícím roce se Müller odhodlal i k požadavku razantního navýšení roční dotace, a to z 2 400 korun na 6 000 korun.⁹ Není třeba dodávat, že s tímto požadavkem u ministerstva neuspěl. Nezapomněl ovšem upozornit, že roční dotace zůstávala již velmi dlouho směšně nízká, a pokud měly studijní knihovny, včetně olomoucké, plnit své poslání vědeckých ústavů, potřebovaly by více peněz. Navrhoval také, že olomoucká knihovna, jakožto hlavní vědecký ústav pro střední školy na Moravě, mohla využít dotací těchto středních škol (celkem šlo o 66 škol bez škol odborných) a za ně pak nakupovat knihy a stát se jejich ústřední knihovnou. Přibližně by hospodařila s částkou 3 000–6 000 korun.¹⁰ Místodržitelství však ani tento návrh nepřijalo, z důvodů pedagogických i knihovnických, zato vyzvala knihovnu k rovnoměrnému nákupu české a německé literatury.¹¹

Důležitou novinkou bylo nové nařízení ministerstva kultu a vyučování z roku 1911, které se týkalo změn služebního označení státních knihovnických úředníků.¹² Týkalo se konkrétně všech úředníků univerzitních a studijních knihoven čili i olomoucké. Představení univerzitních knihoven, kteří patřili do VI. hodnostní třídy a používali titul knihovník (Bibliothekar, bibliotekář) nebo univerzitní knihovník (Universitätsbibliothekar), stejně jako představení studijních knihoven, kustodi, v VII. hodnostní třídě, měli nyní užívat titulu ředitel (Direktor). Úředníci v VII. hodnostní třídě, jejichž nadřízený měl VI. třídu a stal se ředitelem, získali titul vyšší knihovník (Oberbibliothekar), ve velkých univerzitních knihovnách (Vídeň) to byl titul zástupce ředitele (Vizedirektor). Dosavadní skriptoři v VIII. hodnostní třídě získali titul knihovník I. třídy (Bibliothekar I. Klasse), dosavadní úředníci IX. hodnostní třídy, amanuensové, se stali knihovníky II. třídy. Titul praktikanta zůstal nezměněn. Willibald Müller se tímto nařízením stal ředitelem Studijní knihovny v Olomouci.¹³

Byl také vybidnut ministerstvem kultu a vyučování, aby podal návrh na reformu studijních knihoven. Ve svém obsáhlém referátu se soustředil samozřejmě na konkrétní případ olomoucké studijní knihovny. Nejprve podnikl krátké kritické pátrání v minulosti knihovny a také nastínil souvztažnost mezi studijní knihovnou a učitelskými knihovnami středních škol. V těchto učitelských knihovnách a výši roční dotace viděl Willibald Müller hlavní úskalí rozvoje studijních knihoven všeobecně. V roce 1856 bylo na Moravě celkem 10 středních škol, v roce 1913 to už bylo celkem 72 středních škol, tedy sedmkrát více. Jejich učitelské knihovny spotřebovávaly státní dotace a stejně obsahovaly tituly, které se nacházely ve Studijní knihovně v Olomouci. Vytvářely se tak duplicity i multiplicity, přičemž studijní knihovna ztrácela status centrální zemské moravské knihovny. To byl hlavní směr Müllerova návrhu, aby ze Studijní knihovny v Olomouci vznikla centrální zemská instituce poskytující služby veškerým studijním ústavům na Moravě. K tomu bylo potřeba zvýšit roční dotace, a to podle Müllera zcela jednoduše. Jelikož každá ze 72 středních škol pobírala na své knihovny dotaci 300 korun, přešly by tyto peníze na olomouckou studijní knihovnu, celkem by ročně získala 21 600 korun plus dosavadních 2 400 korun, tedy celkem 24 000 korun. Vytvoření takovéto centrální zemské knihovny mnoha oborů

9 ZAO-OI, VKOL, kart. 97, 1908, č. 626.

10 ZAO-OI, VKOL, kart. 98, 1909, č. 168.

11 ZAO-OI, VKOL, kart. 98, 1909, č. 635.

12 Nařízení ze dne 15. října 1911.

13 ZAO-OI, VKOL, kart. 100 (1911), inv. č. 913.

by podle Müllera nahrávalo i případným snahám o obnovení moravské univerzity v Olomouci.¹⁴

Willibald Müller byl svým občanským i profesním životem těsně spjat s Olomoucí, a proto je jen stěží uvěřitelné, že se pravidelně snažil získat místo kustoda nebo knihovníka v jiném městě. Mohly ho k tomu vést jednak osobní důvody, jednak určitá frustrace z poměrů v olomoucké knihovně, zejména z marného úsilí o zvýšení dotací. S Olomoucí se nakonec rozloučil až v době odchodu do důchodu v roce 1915, kdy se přestěhoval do Jeseníku. Tam o čtyři roky později, ve věku 74 let, zemřel a byl tam i pochován.¹⁵

Obrázek č. 2: Willibald Müller v roce 1903 jako představený C. k. Studijní knihovny v Olomouci. SOkAOL.

IMPERIAL AND ROYAL STUDY LIBRARY IN OLOMOUC IN THE ERA OF WILLIBALD MÜLLER

Summary: The second half of 19th century brought many events for Imperial and Royal study library in Olomouc. Many of them relate to its services, loans, catalogues, visitors, personal questions, subsidy or housing and utility premises. The personage of Willibald Müller, who worked in Olomouc library more than 30 years, enrol in history of this institution and also in history of the city Olomouc.

Key words: Study library, Willibald Müller, custodian, books, catalogues, funds.

Mgr. Petra Kubíčková (*1977)

Absolvovala obor historie na Slezské univerzitě v Opavě (2001), od roku 2002 pracuje v oddělení historických fondů Vědecké knihovny v Olomouci. Profesně se zajímá o grafické techniky, knižní dekor a ilustraci v prvotiscích a starých tiscích.

¹⁴ ZAO-OL, VKOL, kart. 103 (1913), inv. č. 498.

¹⁵ Tento článek vychází z textu KUBÍČKOVÁ, P. C. k. Studijní knihovna (1861–1900) a Nové století v C. k. Studijní knihovně (1900–1918). In: Korhoň, M. – Vintrová, T. (eds.). *Chrám věd a múz: dějiny Vědecké knihovny v Olomouci*. 1. vydání. Olomouc: Vědecká knihovna v Olomouci, 2016, s. 145–165, s. 173–183.